

بررسی نقش جاذبه های گردشگری در توسعه روستایی قلعه نو

، زهرا شریفی نیا^۱، علی فیروزکوهی^۲، مریم افشاری^۳

۱

۱- استادیار رشته جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه آزاد اسلامی زابل

۲- دانشجوی رشته کامپیوتر دانشگاه آزاد اسلامی زابل

۳- کارشناس ارشد سنگ شناسی رسوبی و رسوب شناسی،

چکیده

هدف از این تحقیق بررسی نقش جاذبه های گردشگری در توسعه روستایی قلعه نو از توابع بخش جزینک شهرستان زهک در استان سیستان و بلوچستان است. روش تحقیق، کتابخانه ای و میدانی است. در روش میدانی ابزار گردآوری اطلاعات مشاهده، مصاحبه و تصویربرداری از جاذبه های گردشگری است. نتایج حاصل از تحقیق نشان داد که دهانه غلامان، قرارگیری بخش زیبایی از چاه نیمه ها با منظره ای چشم نواز در این منطقه و بافت روستا که به ماسوله جنوب شرق ایران لقب گرفته، از مهم ترین جاذبه های گردشگری روستا به شمار می آید که با برنامه ریزی دقیق و جامع می تواند نقش موثری در توسعه روستایی داشته باشد.

کلید واژه ها: گردشگری، گردشگری روستایی، توسعه، توسعه روستایی، قلعه نو

۱- مقدمه

گردشگری یکی از مطمئن ترین و پاک ترین و ارزان ترین منابع کسب درآمد ارزی است (رضوانی، ۱۳۸۲: ۱۶). بسیاری از کشورها این صنعت پویا را به عنوان منبع اصلی درآمد، اشتغال، رشد بخش خصوصی و توسعه ساختار زیربنایی می دانند (پارسایان و اعرابی، ۱۳۸۲: ۷۳).

اکنون تجربه نشان داده است که هرکجا گردشگری به طور اتفاقی و بدون وجود برنامه ریزی و استراتژی مشخص توسعه یابد، مشکلات زیست محیطی و اجتماعی متعددی ظهور پیدا کرده و در درازمدت مشکلات گردشگری بیش تر از فوائد آن می شود (رکن الدین افتخاری و مهدوی، ۱۳۸۵: ۳). در عرصه نوین جهانی، تنوع بخشیدن به اقتصاد و افزایش شاخص های توسعه انسانی و در مجموع توسعه پایدار از دغدغه هایی است که جهان امروز با آن روبروست، در این میان کشورهایی که به تنوع بخشی اقتصادی روی آورده اند و می خواهند خود را از اقتصاد تک پایه ای برهانند و در جستجوی شناخت ظرفیت ها یا خلق مزیت های نوین توسعه هستند، بسیار موفق تر از جوامع دیگر بوده اند. یکی از این مؤلفه ها گسترش صنعت گردشگری است که اغلب کشورهایی که به لحاظ موقعیت مکانی از این مزیت ها بهره مند هستند، آن را در برنامه توسعه ملی خود گنجانیده اند تا از این طریق بتوانند فرایند توسعه ملی خود را تسریع ببخشند (شمس الدینی، ۱۳۸۹: ۹۶). ورود گردشگران به هر کشور موجب درآمدزایی و ایجاد فرصت های اقتصادی جدید می شود که از این طریق سطح فعالیت های اقتصادی در بخش های مختلف فعال می شود (مداح، ۱۳۸۶: ۱۳).

ایران به سبب وجود جاذبه های فراوان طبیعی، تاریخی و فرهنگی در زمره مستعدترین کشورهای جهان محسوب می شود، لیکن وابستگی شدید درآمد ارزی به صادرات فرآورده های نفت و گاز، موجب کم توجهی به این فعالیت شده است. از این روست که تاکنون و به رغم پتانسیل بالای این فعالیت، فعالیت گردشگری سهم ناچیزی را در اقتصاد کشور به خود اختصاص داده است (میرکتولی و مصدق، ۱۳۸۹: ۱۳۸).

گردشگری روستایی، نتیجه یک مفهوم فراگیر از گریزهای شهری است که می تواند زمینه ساز درآمد و اشتغال باشد (مافی و سقایی، ۱۳۸۷: ۵۴). در هر حال سیاست گذاران و برنامه ریزان به گردشگری به عنوان «صنعتی» که ثبات اقتصادی و جمعیتی را برای جوامع روستایی به دنبال دارد، می نگرند و بسیاری گردشگری را عنصر لازم برای حرکت به سوی اصلاح مناطق روستایی می دانند و از گردشگری به عنوان راهبردی که می تواند با توجه به اثر بخشی خاص خود به جوامع

روستایی حیات دوباره بدهد و آن ها را پابرجا نگه دارد، یاد می کنند (ازکیا و ایمانی، ۱۳۸۷: ۲۴).

این در حالی است که اگرچه بیش تر از یک قرن، گردشگری در بسیاری از مناطق روستایی وجود داشته و در بسیاری از مناطق منبع اصلی درآمد و اشتغال زایی بوده است، اما همواره خلا وجود استراتژی ها و برنامه ریزی های کارآمد در سیاست های توسعه روستا برای فراهم آوری و یکپارچه سازی کارکردهای گردشگری با توسعه روستایی احساس شده است (منشی زاده و نصیری، ۱۳۸۰: ۱۰۹).

منطقه سیستان با وجود این که از لحاظ آثار و قدمت تاریخی و جاذبه های گردشگری در جایگاه بالایی قرار دارد، اما متأسفانه تا کنون از این حیث مورد بررسی دقیق قرار نگرفته و نقش آن در صنعت گردشگری کشور کمرنگ می باشد.

از این رو هدف این تحقیق آن است که گوشه ای از جاذبه های گردشگری سیستان در روستای قلعه نو معرفی تا نقش آن در توسعه روستایی روشن گردد.

روش تحقیق

این تحقیق به روش کتابخانه ای و میدانی انجام شده است. در روش میدانی ابزار گردآوری اطلاعات مشاهده، مصاحبه و تصویربرداری از جاذبه های گردشگری است.

معرفی محدوده مورد مطالعه

روستای قلعه نو از توابع بخش جزینک شهرستان زهک در استان سیستان و بلوچستان می باشد. این روستا در حدود ۲۶ کیلومتری جنوب شرقی زابل و ۵ کیلومتری زهک با طول جغرافیایی ۶۱ درجه و ۳۸ دقیقه و عرض جغرافیایی ۳۰ درجه و ۴۸ دقیقه قرار گرفته است. ارتفاع روستا از سطح دریا در پایین ترین نقطه ۴۸۰ متر و در بالا ترین نقطه ۵۱۰ متر می باشد (داوطلب، ۱۳۸۱: ۳۲).

بحث و یافته ها

۱- جاذبه های گردشگری روستای قلعه نو

۱-۱ بافت ویژه روستا

در روستای قلعه نو یکی از مواردی که می تواند در جذب توریسم نقش ایفا کند، بافت ویژه روستاست (شکل ۱). بافت روستا به صورت ویژگی های ذیل قابل بررسی است:

مسئله مجاورت در روستا از سه جنبه مختلف مورد بررسی قرار می گیرد:

- مجاورت به همسایگان
- مجاورت به روستاهای مجاور
- مجاورت به زمین های زراعتی

در مقیاس بافت مسئله مجاورت همسایگان را می توان مورد توجه قرار داد و اینکه همسایگان به چه ترتیبی در کنار یکدیگر واقع می شوند. در روستای قلعه نو ، بافت روستا به چند محله کلی تقسیم شده که دانه ها بصورت متراکم در داخل هر محله در کنار یکدیگر قرار گرفته اند(داوطلب، ۱۳۸۱، ۴۵).

شکل ۱- نمای کلی روستا

۱-۲ دهانه غلامان

محوطه باستانی دهانه غلامان یکی از مهم ترین محوطه های باستانی دوران هخامنشی در نیمه شرقی ایران است که نخستین بار در بررسی های باستانی توسط هیئت ایتالیایی در سال ۱۹۶۰ کشف گردید دهانه غلامان در دو کیلومتری روستای قلعه نو واقع شده است.

آثار موجود در آن بر روی یک سلسله بلندی های طبیعی به طول تقریبی ۱/۵ کیلومتر و به پهنای ۳۰۰ تا ۸۰۰ متر در کنار بقایای دلتای قدیمی و خشک شده سنا رود(سنا رود بستر خشک رودی است از هیرمند بین رود خشک بیابان و رود کنونی پریان) واقع شده است.

بقایای موجود این شهر از دو گروه ساختمان اصلی و تعدادی از بنا های منفرد ترکیب شده است. یک قسمت شهر در بخش غربی و در درازای آبراهه ای که بعدا شن های متحرک آن را کاملاً پر کرده اند قرار داشته است. بخش دیگر یعنی قسمت شرقی شهر به دو بخش برابر تقسیم می شده و آثار آن تا جایی که به نام قبر زرتشت خوانده می شود ادامه داشته است. در این دو بخش تعداد ۲۷ بنای قابل تشخیص وجود دارد این بنا ها چه از نظر بزرگی و اندازه و چه از نظر نقشه و ترکیب و ترتیب اتاق ها و سایر اجزای معماری قابل توجه اند. ساختمان های

۱-۱-۱ جهت گیری روستا

یکی ویژگی های بارز بافت روستا جهت گیری آن است. در این روستا باد و توپوگرافی زمین از عوامل غالب جهت گیری بوده اند. تقریباً در تمام بافت روستا فقط شاهد یک نوع جهت گیری می باشیم که در جهت شمال - جنوب می باشد و دانه ها به سمت جنوب جهت گیری کرده اند. همچنین جهت و کشیدگی کوچه های اصلی روستا شمالی - جنوبی است. البته عواملی چون نور ، دسترسی و همسایگی نیز در جهت گیری مؤثر بوده اند ولی نقش آن ها کمتر می باشد.

۱-۱-۲ شکل کلی و خط دور روستا

شکل کلی و خط دور روستا، از جمله مواردی است که می تواند حاوی نکاتی مهم در زمینه شناخت روستا باشد. شکل تقریباً خطی و ارگانیک روستا تأثیر گرفته از توپوگرافی زمین، جهت شمالی - جنوبی باد، دسترسی و ... باشد که گسترش روستا تقریباً آنرا از حالت خطی در آورده و این روند ادامه خواهد داشت.

۱-۱-۳ دانه بندی بافت روستا

اگر دید کلی از بالا نسبت به روستا داشته باشیم، می بینیم که روستا به بلوک های ساختمانی نا منظمی تقسیم می شود که تأثیر گرفته از شکل ارگانیک معابر می باشد. همچنین شیب متغیر تپه، بلوک هایی با فشردگی ها و تراکم کم و زیاد می سازد که باعث عدم یکنواختی و ایجاد تنوع در بافت روستا می شود.

۱-۱-۴ پوشش مساکن

در مورد پوشش مساکن نیز می بینیم که اکثر قریب به اتفاق پوشش ها، قوسی بوده اند و به شکل سقف گنبدی سیستان یا یزدی پوش است. فقط چند سقف مسطح دیده می شود که در همین دهه اخیر ساخته شده اند و خود به عنوان آسیبی برای سیمای روستا به شمار می روند.

۱-۱-۵ مرکزیت

آنچه که نقش مرکزیت را در روستا ایفا می کند، همان میادین روستا است که در این روستا گشودگی ها نقش این میادین را دارند و نه تنها از نظر کالبدی مرکز روستا را تعریف می کنند بلکه از نظر غیر کالبدی نیز نقش مرکزی داشته ، بدین شرح که مرکز تجمع مردم در مراسم مختلف است که باعث تبادلات فرهنگی می شود. همچنین فعالیت هایی چون بازی بچه ها، دور هم نشستن پیر مردها و پیر زن ها، فعالیت های مذهبی و ... این مرکزیت را تشدید می کند.

۱-۱-۶ مجاورت

بخشی از حاشیه چاه نیمه ها نیز در شرق این روستا قرار گرفته که منظره چشم نوازی دارد که با یک سرمایه گذاری مناسب می تواند در جذب گردشگر به این منطقه موثر باشد (مشاهدات نگارنده).

نتیجه گیری

در پژوهش حاضر به منظور بررسی نقش گردشگری در توسعه روستایی به معرفی جذابیت های گردشگری روستای قلعه نو از توابع بخش جزینک شهرستان زهک اقدام شد. بررسی جاذبه های توریستی روستای قلعه نو حاکی از وجود تنوع و فراوانی دارد. معرفی جاذبه های مختلف روستا حاکی از آن است که این روستا از قابلیت ها و توانمندی های فراوانی در زمینه جاذبه توریستی و جذب گردشگر برخوردار است.

یافته های تحقیق حاضر نشان داد که بافت ویژه روستا، محوطه باستانی دهانه غلامان در ۲ کیلو متری روستا و وجود حاشیه چاه نیمه ها در شرق روستا از مهم ترین جاذبه های گردشگری روستا می باشد. که در نهایت با جلب مشارکت های مردمی، بخش خصوصی و حمایت های دولت، شناساندن جاذبه های گردشگری روستا از طریق اطلاع رسانی، حفظ بافت و ساختار روستا با برنامه ریزی سازمان میراث فرهنگی و آگاهی دادن به ساکنین روستا و گردشگران و فراهم آوردن امکانات رفاهی و زیربنایی می توان بستر و زمینه های مناسب را برای دستیابی به فرایند توسعه در روستای قلعه نو موجب شد.

منابع

- ازکیا، مصطفی، ایمانی، علی، توسعه پایدار روستایی، تهران، انتشارات اطلاعات، ۱۳۸۷.
- پارساییان، علی، اعرابی، سید محمد، جهانگردی در چشم اندازی جامع، نشر پژوهش های فرهنگی، ۱۳۸۲.
- داوطلب، جمشید، مستند سازی روستای قلعه نو شهرستان زابل، انتشارات میراث فرهنگی سیستان و بلوچستان، ۱۳۸۱.
- رضوانی، علی اصغر، جغرافیا و صنعت توریسم، انتشارات دانشگاه پیام نور، ۱۳۸۲.
- رکن الدین افتخاری، عبدالرضا، مهدوی، داوود، راهکارهای توسعه گردشگری روستایی با استفاده از مدل SWOT دهستان لواسان کوچک، فصلنامه مدرس علوم انسانی، دوره ۱۰، شماره ۲، ۱۳۸۵.
- شمس الدینی، علی، گردشگری روستایی راهکارهای سازنده برای توسعه روستایی نمونه موردی: روستای فهلیان، مجله مسکن و محیط روستا، شماره ۱۳۱، ۱۳۸۹.

شماره ۱، ۲، و ۳ در بخش شرقی و شماره های ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۲۱، ۲۲ در شمال آبراهه قدیمی و در بخش غربی شهر واقع شده اند. این ساختمان های شهر دارای کاربردهای همگانی و مذهبی و اجتماعی بوده اند. بناهای متوسط و کوچک و سکونت شهر در محله مسکونی و غرب ساختمان شماره ۳ قرار دارند (شکل ۲).

در بخش جنوبی و فاصله حدود ۲ کیلومتری هسته اصلی شهر، آثار و بقایای بنای بزرگی وجود دارد که از آن با نام بنای نظامی یا پادگان نام برده شده است. دیواره های بزرگ و حجیم این بنای عظیم مربع شکل تقریباً ۲۰۰ متر طول و حدود ۳ الی ۴ متر پهنا دارد. در کنار این پادگان چند برج دیده بانی و دفاعی وجود داشته که حد اقل یکی از مهم ترین آن ها به صورت غیر قانونی تخریب شده است.

در بنای ساختمان های دهانه غلامان دقت زیادی به کار رفته است بناها در ردیف های نسبتاً منظمی ساخته شده اند و به دلیل وزش باد های ۱۲۰ روزه که همواره از شمال غربی به سوی جنوب شرقی می وزند، درهای ورودی کلیه آن ها یا در ضلع جنوبی ساختمان قرار دارد و یا در مقابل آن ها باد شکنی تعبیه شده است. اتاق های موجود همگی راست گوشه هستند و از قواعد معماری و زیبایی پیروی می کنند. با توجه به ابعاد بنا ها و گستردگی آنان در سطح شهر مشخص است که شهر اصلی و اولیه بدون تردید بسیار گسترده تر از آنی بوده که امروزه دیده می شود و پیمایش در روی سطح زمین های آن و بازدید و آزمایش بقایای ساختمانی، بزرگی و استحکام آن ها نشان از وجود شهر منظم و بزرگی می دهند که بقایای بسیاری از آن ها به خاطر فرسایش ناشی از وزش بادهای شدید و طوفان های شن از بین رفته است (سجادی، ۱۳۸۲، ۴۸).

شکل ۲- نمایی از دهانه غلامان

میرکتولی، جعفر، مصدق، راضیه، بررسی وضعیت گردشگری روستایی و نقش آن در رونق صنایع دستی مورد دهستان استرآباد جنوبی، شهرستان گرگان، مجله مطالعات و پژوهش های شهری و منطقه ای، شماره هفتم، سال دوم، ۱۳۸۹.

سیدسجادی، سیدمنصور، راهنمای مختصر آثار باستانی سیستان، انتشارات مدیریت و برنامه ریزی استان سیستان و بلوچستان، ۱۳۸۲.

مافی، عزت الله، سقایی، مهدی، تحلیلی بر گردشگری روستایی در پیرامون کلان شهرها، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه ای، شماره ۱۰، ۱۳۸۷.

مداح، مجید، صنعت گردشگری و تولید منطقه ای با تاکید بر محدودیت های استان سمنان، مجموعه مقالات همایش ملی توانمندیها، موانع و راهکارهای توسعه گردشگری استان سمنان، ۱۳۸۶.

منشی زاده، ر، نصیری، ف، گردشگری روستایی، ریچارد شارپلی، نشر نی، ۱۳۸۹.

اولین همایش ملی گردشگری، اقتصاد و بازاریابی
The First National Symposium on Tourism, Economy & Marketing
دانشگاه آزاد اسلامی زابل - ۲ و ۳ آذر ماه ۱۳۹۰

